

Denis J. Galligan & Marina Kurkchyan (red)

Law and informal practices. The postcommunist experience

Oxford University Press (2003)

ISBN 0199259364

Under de senaste tjugo åren har intresset för ekonomisk sociologi fått ny kraft. Ändå är det fortfarande ovanligt att sociologer direkt konfronterar ekonomernas förklaringar och teorier om marknaden (Swedberg 1991). Sociologer och ekonomer har länge haft olika teoretiska antaganden om ekonomiskt beteende. James Duesenberry noterade på 1960-talet att "economics is all about how people make choices; sociology is all about how they don't have any choices to make" (1960:233, citerad av Granovetter 1985:485).

Även om mycket har hänt sedan 1960-talet inom både sociologi och ekonomi, kvarstår en tydlig akademisk arbetsdelning mellan de två disciplinerna. Arbetsdelningen mellan sociologer och ekonomer har sin parallell i relationen mellan sociologer och rättsforskare. Rättsforskare studerar rättsystem-

et och lagarna ofta utan att på allvar ta med sociala institutioner i beräkningarna. Sociologiska studier av lagar och domstolar är fortfarande ovanliga, även om det finns undantag, trots att studier av rättsystemet har en naturlig plats inom den ekonomiska sociologin. Det finns goda skäl att utgå från att rättsystemets effektivitet påverkar ekonomisk utveckling (North 1990).

De nya postsovetiska marknadsekonomierna utgör delvis exempel på hur lagar och regler av västerländskt snitt inte fungerar som det är tänkt när de exporteras till nya länder. Sociala institutioner i de postsovetiska länderna tycks spjåra mot formella lagar och institutioner som ur ett västerländskt perspektiv — grundat i den romerska rättstraditionen — betraktas som grundbultar i moderna industrisamhällen.

Mot denna bakgrund är anto-

login "Law and informal practices. The postcommunist experience" (Galligan och Kurkchyan 2003) ett välkommet försök att analysera rättsystemets effektivitet i de postsovetiska länderna utan att blunda för de sociala institutionernas betydelse för aktörernas beteende.

Antologin innehåller nio artiklar samt ett introduktionskapitel. Vilken roll har lagstiftningen i de postsovetiska länderna och hur påverkas rättsinstitutionerna av aktörernas faktiska beteende? Ligger dessa länder i närheten av rättstatsidealet ("rule of law") eller pekar bevisen mest i andra riktningar?

Den generella slutsatsen som redaktörerna Galligan och Kurkchyan drar är pessimistisk. Jag kommer nu att summera flertalet artiklar — somliga mer utförligt än andra — för att sedan kritiskt granska två tongivande empiriska bidrag som presenterar motstridiga slutsatser om ryska rättsattityder.

För att återknyta till redaktörernas övergripande pessimism, ger Dahan exempel på hur den ryska konkurslagstiftningen används för att uppnå andra syften än vad som uttrycks i lagtexten. Dahan studerar skillnader mellan den ryska konkurslagstiftningen från 1992 och 1998, och drar slutsatsen att de fundamentala svagheter kvarstår. Konkurslagstiftningen i Ryssland har förblivit ett av statens instrument för att driva in skatt. Privata aktörer använder konkurslagstift-

ningen för att rekonstruera solida affärsverksamheter och komma undan återbetalning av gamla skulder. Ett exempel på liknande inverkan från sociala krafter berör den ryska anställningslagen och de religionslagar som antagits under 1990-talet.

Ashwin analyserar anställningsformer i Ryssland och betydelsen av arvet från sovjetårens informella praxis och pekar på betydande informell flexibilitet i tillämpningen av lagen på arbetsplatserna. Shterin studerar utvecklingen av religionslagar i Ryssland, särskilt effekterna av 1997 års lag, och menar att vissa "socialt betydelsefulla aktörer" agerar som om rysk kultur tillåter dem att bryta mot lagar som inte ligger i deras intresse.

Frågan om kulturmotiverade brott mot formella lagar behandlas även av Newton och i viss mån av MacFarlane. Newton diskuterar följderna av direktinförda lagar från ett land till ett annat, och använder Kazachstan som ett exempelfall. MacFarlane analyserar utvecklingen mot rättssamhällen i Kaukasus och drar den pessimistiska slutsatsen att utvecklingen står stilla trots stödinsatser från väst. En bidragande orsak står att finna i motsättningen mellan "stabilitet" och "demokrati". Positiva attityder till demokrati bland aktörer inom eliten är inte tillräckligt för att driva utvecklingen framåt eftersom långtgående rättsliga reformer mycket väl kan skada deras elitposition. Ingen vill kasta

första stenen och väljer därför att verka för social stabilitet istället för att driva utvecklingen mot djupare demokrati och rättsreformer. Nu följer en kritisk granskning av den första av två tongivande empiriska studier (Kurkchian, Gibson) vars slutsatser om ryska rättsattityder går isär.

Kurkchian studerar rättskulturen i Ryssland, Ukraina och Armenien. Studien bygger på 119 djupintervjuer av affärsmän, domare och advokater i de tre länderna. Slutsatserna är pessimistiska. Aktörerna i dessa länder har negativa förväntningar på domstolar och lagverk, vilket i förlängningen leder till partikularism. Kurkchian utgår från att rättskulturer förmedlar en världsuppfattning som strukturerar de handlingsalternativ aktörerna har att välja mellan. Kurkchian menar att alla postsovjetiska rättskulturers symboler fortfarande förmedlar vikten av att skaffa sig färdigheter i att kringgå formella lagar och regler. Kurkchian menar att de negativa myterna inom dessa länders rättskulturer tenderar att vrida aktörerna mot negativa förväntningar på rättsystemet, även i de fall negativa förväntningar är ogrundade.

Ett exempel på de positiva myter som enligt författaren dominerar i västerlandet, är den minimala debatten om domstolarnas agerande efter skandalen kring det amerikanska presidentvalet år 2000. Trots underliga rättsliga vändningar så tycks denna episod endast haft en

begränsad inverkan på den dominerande positiva myten om "det goda rättssystemet" i USA. Kurkchians artikel är ett intressant bidrag men studiens upplägg är behäftat med svagheter som gör slutsatserna alltför osäkra.

Artikeln inleds med ett teoretiskt resonemang som mynnar ut i slutsatsen att alla postsovjetiska länder har samma rättskultur. Detta beror, enligt Kurkchian, på att samtliga länder inom sovjetblocket var underkastade en likriktande sovjetisk byråkrati. Därmed förefaller det poänglöst att göra jämförelser mellan de tre postsovjetiska länderna Ryssland, Ukraina och Armenien. Artikeln saknar en motivering till varför just dessa länder studeras och det finns inget försök att dra slutsatser om eventuella skillnader mellan de tre ländernas rättskulturer. Studiens upplägg medger variation endast i beroendevariabeln ("rättskultur" varierar mellan positiva och negativa myter). Förklaringsvariabeln ("historisk bakgrund") är helt utan variation eftersom både Ryssland, Ukraina och Armenien har sovjetisk bakgrund.

Denna forskningsdesign slussar de empiriska observationerna rätt in i det förutbestämda mönstret (läs: det inledande teoretiska resonemanget om de postsovjetiska ländernas likriktade rättskulturer). Slutsatsen blir obönhörligen att de negativa myterna är dominerande i samtliga tre länder. Men varför

samla in data i tre länder, antagligen under stort besvär, utan att lägga upp studien så att eventuella skillnader hade kunnat framträda? Studien hade blivit vassare om den, till exempel, varit fokuserad på att studera rysk rättskultur och använt ett land som aldrig ingick i det sovjetiska systemet (eller som varit sovjetiskt men trätt in i den västeuropeiska sfären efter 1991) som kontrollgrupp. Om negativa myter hade observerats även i kontrollgruppen så hade det varit möjligt att göra härledningar om potentiellt unika drag i den ryska rättskulturen. Den andra empiriska studien som jag ska granska är en kvantitativ undersökning av Gibson, vars slutsatser om ryska rättsattityder pekar åt ett annat håll.

Gibson utmanar den vanligt förekommande uppfattningen att rysk kultur är präglad av rättsnihilism, vilket är en hållning som bland annat återfinns i Kurkchijans studie. Rättsnihilism innebär att aktörerna inte sätter något särskilt värde på lagar och regler, utan betraktar dem som konstruktioner vilka man kan kringgå eller utnyttja när möjligheten uppstår. Motsatsen är aktörer som lägger ett inneboende värde vid att följa lagen i varje situation, vilket ofta brukar vara förknippat med begreppet "rule of law".

Gibson använder en skala som sträcker sig från universalism eller "rule of law" (lagen har ett inneboende värde och ska alltid efterlevas) till partikularism eller

rättsnihilism (lagen kan och bör ersättas med en allmän moral om rätt och fel). Studien är baserad på kvantitativa paneldata från 1996, 1998 och 2000. Gibsons syfte är att försöka svara på frågorna, vilka individer stöder universalism ("rule of law") i Ryssland och är dessa individer också anhängare av demokratiska reformer?

Gibson använder komparativ metod för att nå fram till sina slutsatser. Det är frapperande att de ryska attityderna till lagar och regler inte skiljer sig nämnvärt från västeuropeiska attityder, medan man i USA uppvisar extremt starkt stöd för universalism. Gibson finner inget stöd för påståendet att ryssar i största allmänhet skulle vara rättsnihilister. Gibson presenterar bevis som tyder på att det finns ett majoritetsstöd för universalism ("rule of law") hos den ryska befolkningen, och att de som respekterar lagen också stöder demokratiska reformer. Vad Gibson dock bortser från är den avgörande skillnaden mellan attityder och faktiskt beteende. En önskan om en bättre värld leder inte alltid aktörer till att välja handlingsalternativ som kollektivt leder till en bättre värld. Detta har övertygande påvisats teoretiskt genom spelteori.

Figuren "Fångens dilemma" är antagligen det mest kända spelet och har presenterats i en rad olika skepnader. Huvuddragen ser dock ut så här:

Två personer arresteras och riskerar ett fängelsestraff för ett brott

som de faktiskt har begått. Det ligger i bägges intresse att minimera den totala tiden i fängelse. Om bägge två vägrar erkänna brottet (och därmed samarbetar med varandra) får de avtjäna totalt 6 år (3+3) i fängelse. Om en av dem vägrar erkänna brottet och den andra erkänner, så får den som vägrar erkänna sitta av ett tjugofem år långt fängelsestraff och den som erkände släpps fri efter ett år (som tack för att ha samarbetat med polisen). Den totala fängelsetiden blir då 26 år (25+1). Om bägge erkänner brottet blir den totala fängelsetiden 20 år (10+10).

Fångens dilemma visar att även om samtliga aktörerna önskar minimera den totala negativa effekten (här: den totala strafflängden) så är det inte säkert att de kommer att välja det optimala alternativet på grund av den stora kostnaden (här: 25 års fängelse) ifall motparten inte samarbetar. Det är därför inte oproblematiskt att se Gibsons resultat som ett bevis för en mer optimistisk syn på rättstänkandet i Ryssland.

Aktörerna kan mycket väl ha attityder i linje med universalism samtidigt som deras beteende i praktiken är influerat av partikularism. Ett partikularistiskt beteende kan mycket väl vara resultatet av rationella överväganden av de andra aktörernas förväntade (partikularistiska) beteende. De mekanismer som skulle kunna förklara en dylik självuppfyllande profetia kan endast

formuleras med hjälp av etnografiska data, vilket är något Gibsons studie saknar. Denna kritik hindrar inte artikeln från att utgöra ett viktigt bidrag till forskningsfältet. Artikelns styrka kommer av att Gibson följer en öppen vetenskaplig metod, och därmed presenterar kritiserbara slutsatser.

Om vi för ett ögonblick försöker tyda Gibsons resultat utan att förblindas allt för mycket av ovanstående invändningar, så verkar det uppseendeväckande att amerikaner är så unika i fråga om positiva attityder till universalism. 71 procent av amerikanerna ansåg exempelvis att det inte finns tillfällen när det är bättre att ignorera lagen och lösa tvister på privat sätt, men endast 30 procent av fransmännen och bara 26 procent av ryssarna uppvisade samma attityd.

Om universalism i praktiken är beroende av ett massivt attityd-

stöd för att fungera då framstår Västeuropas "universalistiska" rättstater som ett mer svårbegripligt fenomen än de "partikularistiska" postsovetjetiska länderna. När ett totalitärt system faller samman förefaller det rimligt att förvänta sig en viss laglöshet och ekonomisk oreda, så ett svagt stöd för universalism i Ryssland vore inte förvånande. Istället ligger Ryssland (enligt Gibson) nästan i paritet med de västeuropeiska länderna. Varför? Och varför är stödet för universalism överlägset starkt i USA? Grunden till en viktig sociologisk frågeställning kan mycket väl ligga oupptäckt i Gibsons material.

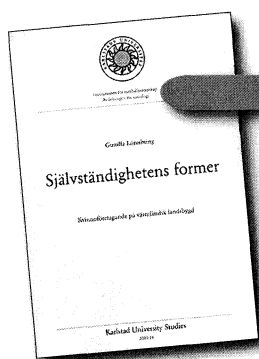
Låt mig avslutningsvis gå tillbaka till bokens huvudfråga. Lyckas antologin besvara frågan om vilken roll lagstiftningen har i de postsovetjetiska länderna? Antologin är en bra introduktion till problematiken kring postsovetjetiska rättskulturer men

bristen på rigorösa jämförelser — Gibsons artikel är ett av undantagen — försvarar slutsatserna. Komparativ analys är särskilt svårt att få till skott när forskningsfrågorna kräver omfattande kvalitativa fältstudier i flera länder. När det är praktiskt svårt att samla in lämpliga data så är det sannolikt bra att göra tydliga reservationer innan slutsatserna drivs alltför nära osäkerhetens brant. Från det perspektivet bör ett sociologiskt angreppssätt, med rigorös komparativ metod och aktören i centrum, ha mycket att tillföra detta växande forskningsfält.

*Pär Gustafsson,
Umeå universitet.*

		Fånge nr. 1	
		vägrar erkänna brott	erkänner brott
Fånge nr. 2	vägrar år	3 år / 3 år	1 år / 25 år
	erkänner brott	1 år / 25 år	10 år / 10 år

Fångens dilemma (Källa: Dixit och Skeath, 1999: 85-87)

Gunilla Lönnbring

**Självständighetens former.
Kvinnoföretagande på
värmländsk landsbygd.**

Doktorsavhandling. Institutionen för samhällsvetenskap, avdelningen för sociologi.

Karlstad University Studies 18 (2003)

ISBN: 91-85019-33-X

Under tiden efter andra världskriget har svensk och inte minst värmländsk landsbygd genomgått stora strukturella omvandlingar på olika plan. Storskalighet och koncentration har påverkat möjligheterna till försörjning på landsbygden. Ett flertal kommuner kan man karakterisera som avfolkningsbygder. *Gunilla Lönnbring*, som har levt på den värmländska landsbygden under de senaste tjugo åren, menar att denna miljö inte har beskrivits och analyserats på allvar under lång tid. Hon hävdar dessutom att många landsbygds-beskrivningar idag domineras av en slags storstadsnorm. Men landsbygden är inte den "utdöingebgd" som den så ofta beskrivs som. Inte minst finns där en mängd småföretag, varav en del är rätt så nya och där företagarna är kvinnor. Lönnbring skriver:

Denna avhandling har alltså uppstått dels ur ett intresse för landsbygdfrågor i allmänhet och dels

ur en fascination av den mångfald småföretagarverksamheter som vuxit upp ur denna, ur företagsekonomisk synpunkt, hopplösa miljö. (sid. 6)

Eftersom "företagandet som ett socialt fenomen har varit ett försummat analysobjekt" (sid. 6), borde en sociologisk ansats vara intressant, vid sidan av företagsekonomiska analyser, skriver Lönnbring. Inte minst därför att företagandet och vardagslivet hör ihop!

Och även om det finns ett nyvaknat vetenskapligt intresse för företagande i allmänhet och också vad gäller kvinnors företagande utifrån en social kontext, behövs det mer forskning när det gäller kvinnors försörjningsstrategier på landsbygden. Lönnbrings avhandling är ett intressant exempel på denna typ av forskning.

Syftet med avhandlingen är att hitta mönster i detta företagande på den värmländska landsbygden, att lyfta fram de olika omständig-

heter som formar företagandet och att dessutom fokusera kvinnoföretagares villkor. Det handlar om, för att citera Lönnbring, "att göra detta företagande begripligt". Hon problematiserar ett flertal tematiska huvudfrågor, t.ex. olika skäl till att starta eget, vilka drivkrafter som ligger bakom detta, hur relationerna ser ut mellan företaget och familjeliv, hur kvinnorna "pratar" kring sitt företagande och inte minst om det finns olika typer av "självständigheter" utifrån familjesituationen och inställning till företagandet.

Avhandlingen har två teoretiska sökbegrepp, *livsform* och *livsstil*, och dessa begrepp använder författaren på olika sätt genom hela sin avhandling, som främst fokuserar "självständighetens livsform" — en livsform där oberoendet är centralt och där gränsen mellan arbete och fritid är otydligt. Men samtidigt skriver hon att avhandlingen inte är en livsforms- eller livsstilsstudie, utan dessa begrepp har hon främst använt som ett slags sökbegrepp, som ett fångstnät, för att därigenom kunna fånga upp centrala aspekter av landsbygdens företagande. Hon betonar också att "livsform är i flera avseenden ett problematiskt begrepp" med ett flertal olika definitioner och ingångar. Denna problematik diskuterar Lönnbring sedan på ett flertal ställen i avhandlingen.

Efter att ha givit en bred bakgrund till kvinnligt företagande på landsbygden behandlar Lönnbring

sina metodologiska överväganden och hur hon har genomfört sin studie. Hon gör en genomgång av fallstudien som metod och hävdar att oenigheten vad gäller fallstudier är stor inom forskarvärlden. Dock menar hon att hennes studie är en kvalitativ fallstudie och hon har för detta intervjuat 19 kvinnliga företagare i tre värmländska kommuner — Arvika, Sunne och Munkfors. Det är detta empiriska material hon utgår ifrån i sin analys. Hon betonar även att hon har haft ett reflekterande förhållningssätt i sin metodologi och att också "intervju-personerna drev intervjuarbetet markant åt en vidgad intervju-manual".

Lönbring gör en bred, intressant och tankeväckande genomgång av livsforms- och livsstilsbegreppen. Det är nu tjuo år sedan som Højrup publicerade sitt stora verk och därigenom uppmärksammades livsformsbegreppet och det startades en livaktig diskussion och vidareutveckling av detta begrepp. Lönbring hänvisar i sin avhandling till en mängd studier kring livsformer, inte minst till de analyser som gjorts av ett flertal göteborgs-sociologer och till forskare som är verksamma i Karlstad. Inte minst betonar hon de kvinno-specifika livsformerna med syfte att genomsöka kvinnors faktiska liv, vilket ju är naturligt utifrån hennes egen fokusering på kvinnors livsformer på den värmländska landsbygden. Ytterligare ett väsentligt begrepp

som diskuteras i avhandlingen är "neokulturation" som Lönbring beskriver som...

"...den process varigenom livsformer formas och förändras, då livsformen upplevs vara hotad på grund av förändringar i livsformens existens-betingelser." (s. 109)

Avslutningsvis diskuterar Lönbring i detta avhandlingsavsnitt livsformsbegreppets oklarhet när man avser logiska begreppskonstruktioner och när man avser empiriska beskrivningar. Hon ställer sig frågan om livsformsteorin är en teori om allting? För egen del väljer hon att använda livsform som ett sökbegrepp och inriktar sig i sin avhandling mot det lokala betydelse för uppkomsten av kvinnors företagande på landsbygden.

Efter att ha diskuterat livsstilsbegreppet, som hon också menar är ett mycket mångdimensionellt begrepp, argumenterar Lönbring på följande sätt:

Min utgångspunkt är att dessa val inbegriper både livsstil och livsform. För att göra dessa val och dess konsekvenser begripliga kan livsstilsbegreppet och livsformsbegreppet vara analytiska redskap. Det finns en företagandets livsstil, som passar som hand i handske i självständighetens livsform och som drar åt samma håll. (s. 125)

Efter den teoretiska genomgången i avhandlingen följer ett långt och intressant *resultatkapitel* som bär rubriken "Olika självständigheter — vad skiljer dem åt"? Lönbring lyfter här fram fyra väsentliga dom-

äner vilka är betydelsefulla för att förstå de olika självständigheterna.

1. Familjen och glesbygdsoendet i centrum.
2. Risktagandet och utmaningen i centrum.
3. Företagandet som verksamhet i centrum, företagandets form som profession.
4. Företagets verksamhet i centrum, företagandets innehåll som profession.

Utifrån dessa domäner kan olika kategorier av kvinnoföretagande urskiljas. De olika kategorierna griper i olika grad in i varandra och dessa idealtypiska kategorier skiftar också över tid beroende på olika förändringar i vardagslivet, konstaterar Lönbring. Därefter följer en fyllig redovisning av de *fyra självständigheter* som kan urskiljas utifrån det empiriska materialet.

Den första gruppen, som Lönbring kallar "*Dubbla livsprojekt och nya kombinationer av försörjning — företagande med familjen i centrum*", består av kvinnor som försöker att kombinera företagandet och familjen. Företagarna i denna grupp håller en låg profil och är oftast väl förankrade i sin bygd med stabila släkt-, vänskaps- och grannrelationer. Historiskt sett har det varit männen på den värmländska landsbygden som har varit bärare av olika kombinationsarbeten, men nu finns det även allt fler kvinnor som bär upp denna kombinationsform. Lönbring skriver:

Från ett livsformsteoretiskt perspektiv blir dessa kvinnor bärare både

av en mansspecifik livsform, den självständiga, och en kvinnopecifik livsform, husmoderns livsform.” (sid. 143)

Dessa kvinnor uttrycker heller ingen praktisk konflikt mellan arbete och familjeomsorg. Den andra gruppen som kallas för ”Entreprenörerna — med projekt och utmaning i centrum”, är de genuina entreprenörerna och de är markbrytare i ett segregerat arbetsliv, skriver Lönnbring. De har liten förståelse för kvinnofrågor och könsstrukturella resonemang, utan betraktar sitt företagande främst som ett individuellt projekt, vilket visar sig mycket tydligt i de olika citat som presenteras i avhandlingen. Men samtidigt utmanar ju dessa kvinnor en traditionell könsstruktur. En del av kvinnorna talar om sina starka och driftiga mödrar, där modern har stått för viktiga självständighetsideal. I motsats till de övriga företagsgrupperna har dessa kvinnor samhällskontakter utanför företaget.

Lönnbring menar att dessa kvinnors drivkrafter främst är individuella och projektinriktade. Den tredje gruppen kvinnoföretagare kallas för ”Intresse och självförverkligande som drivkraft” och karakteriseras som en grupp ofrivilliga företagare. Dessutom representerar de en vanlig schablonbild av kvinnoföretagare enligt Lönnbring.

I avhandlingen framträder en grupp som betonar självförverkligande, autonomi och att ha ett

meningsfullt liv. De uttrycker inte heller några expansionsplaner med sitt företag. Arbetsuppgifterna, t.ex. möbelsnickeri, textilt handarbete eller odling av eterneller, skulle man ha sysslat med på fritiden även om företaget inte fanns. Den fjärde gruppen kallas i avhandlingen för ”*Oberoende och självständighet — företaget i centrum*” och är småföretagandet i sin tydligaste form, där rationella beslut utifrån företagets bästa sätts i centrum. Familjelivet inordnas i företagets form. Och som en företagare uttrycker det — ”Vad är arbete och vad är fritid?”

Kvinnorna i denna grupp är ofta barnlösa eller har vuxna barn. Lönnbring skriver att här finns ”självständighetens livsform och dess ideal i dess renaste och tydligaste form”(s. 200). Inte heller verkar konststillhörighet ha någon negativ betydelse för företagandet för dessa genuina småföretagare. Snarare kan det ibland ha en positiv betydelse, t.ex. gentemot banker och myndigheter.

I de två sista kapitlen, som är de egentliga analysavsnitten i avhandlingen, sätts de kvinnliga självständigheterna in i ett livsstils- och livsformsperspektiv.

Lönnbring konstaterar att självständighetens livsform innebär ett synnerligen heterogent sätt att leva, men menar samtidigt att självständighetens livsstil är mer homogen än livsformen och diskuterar hur

strukturer och enskilda människors handlingar hänger samman. Hon hävdar att ”livsformer villkorar, men bestämmer inte människors handlingar”(s. 219). Individerna väljer och har frihet att handla inom strukturella ramar.

Gemensamt för alla beskrivningar i avhandlingen är att kvinnorna i stort behandlar den valda livsstilen i positiva ordalag, även om arbetstiden är lång, gränsen mellan arbete och fritid oklar och man har mycket varierande inkomster. Det är självständigheten som betonas.

Detta är en mycket intressant och läsvärd avhandling, men den ställer också en hel del frågor. Lönnbring gör även detta själv i sin text, vilket ger en öppenhet i hennes resonemang. Livsformsbegreppet problematiseras hela tiden genom hennes text och hon säger att hon ”är i ständig opposition och polemik emot det”. Är det användbart som analysverktyg, eller begränsar det snarare analysen?

Lönnbring garderar sig och kallar livsform för ett sökverktyg, ett fångsnät. Samtidigt som hon vrider och vänder på begreppet, säger hon att studien inte är någon livsformsstudie, utan snarare en lokal samhällsstudie.

Kan det vara så att hon tidigt gled in i olika typer av livsformsanalyser och på så sätt fastnade i den formen? Skulle hon idag valt andra teoretiska verktyg, om hon hade gjort om sin studie?

När man läst avhandlingen får

man det intrycket och Lönnbring ger i viss mån själv uttryck för denna känsla. Inte minst betonar hon att det strukturella Højrupska livsforms-begreppet inte förmår att fånga nyskapande och förändring och menar att ett mer aktörsinriktat livsformsbegrepp i viss mån kan lösa detta problem. Avhandlingen är på det sättet en öppen, problematiserande text, men detta ger å andra sidan upphov till en del oklarheter och kanske också en viss brist på fokusering i texten.

Lönnbring har ett reflekterande förhållande till sin text vilket jag finner mycket intressant och fruktbart. Men samtidigt tycker jag nog att hon kunde ha haft en djupare socialpsykologisk analys av hur det påverkar hennes resultat att hon själv är kvinna, liksom de som hon intervjuar. Har det någon betydelse alls eller leder det t.ex. till att hon därigenom kan få fram specifik information just på grund av denna genusrelation. Frågan hänger i luften men är nog så intressant.

Det som annars är frapperande är att så få kvinnor i Lönnbrings material tar upp kvinnofrågor och könsstrukturella sammanhang i sitt företagande.

Utifrån titeln på avhandlingen förväntar sig nog många läsare att kön som sociologisk kategori kommer att vara mer framträdande i analysen. Men så är det inte och även om flera konfliktytor tas upp i Lönnbrings text, blir man en aning förvånad över att de inte är fler.

Kvinnorna uttrycker alltså inte själva att de utmanar könsstrukturerna, även om de i sin praktik faktiskt gör det. Samtidigt framstår flera av kvinnorna i avhandlingen som mycket självständiga och starka och bryter ny mark åt kvinnliga småföretagare.

Lönnbring hävdar att hennes studie främst är en fallstudie, som tar sin utgångspunkt i en tradition av så kallade lokala samhällstudier. Men är studien verkligen en lokal samhällsstudie? Jag tycker inte det, av flera skäl.

Visserligen betonar hon den lokala nivån i sin analys, men detta gäller varje enskild kvinnlig företagare. Vad hon gör är att hon intervjuar 19 kvinnor i tre olika värmländska kommuner, vilket är nog så intressant. Men det är knappast vad man menar är en kvalitativ lokal samhällsstudie, där man ju mer inriktar sig på den lokala nivåns betydelse.

Det bör kanske också påpekas att Lönnbring inte alls utnyttjar det faktum att hon har valt ut tre kommuner i sin studie. Hon gör inte alls någon jämförelse mellan dessa kommuner i sin analys och hon skulle antagligen lika gärna kunna ha intervjuat samma antal kvinnor var som helst i Värmland. Å andra sidan, vad hade hänt om hon i stället hade valt ut tre lokalsamhällen och därigenom mer betonat och kunnat använda sig av den lokala nivåns betydelse i sin analys?

En otydlighet i Lönnbrings

avhandling är hur de intervjuade kvinnorna fördelas i de fyra kategorierna. Hur stor varje grupp är — det framgår inte. Och när det i texten skrivs att ”i denna kategori kan två undergrupper urskiljas” så undrar nog många om denna undergrupp kanske bara består av två personer? Det blir problematiskt om ett så litet material delas upp i alltför många grupperingar. Men detta skall ses som en randanmärkning, eftersom det är nog så intressant att läsa om de kvinnliga småföretagarna som strukturerats i de fyra självständigheterna.

Lönnbrings avhandling är intressant och mycket läsvärd och tar upp ett tema som inte är så vanligt inom sociologin idag. Det är en problematiserande avhandling som ställer en mängd fundamentala frågor och kan nog ge inspiration till ytterligare forskning inom detta breda område både för Lönnbring själv och för andra presumtiva doktorander som intresserar sig för liknande frågeställningar.

*Hans Lindfors,
docent i Sociologi vid
Institutionen för pedagogik,
Högskolan i Borås.*